

О. Ю. Гулевич,
*кандидат економічних наук, доцент,
в. о. завідувача кафедри фундаментальних економічних дисциплін,
Національна академія статистики, обліку та аудиту, м. Київ*

ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА ТА ІДЕОЛОГІЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

Сучасні транснаціональні корпорації (далі – ТНК) все більше уваги приділяють розробці принципів внутрішньої політики, до складу якої, як відомо, включаються: система трудових відносин, регулювання відносин між основними групами працівників, між керівниками і підлеглими, відносини між власниками корпорації і менеджерами.

Провідні ТНК вже давно зрозуміли необхідність внутрішньої єдності всіх працівників і власників корпорації на основі певних принципів, що складають так звану філософію корпорації.

Найбільш яскраві і відомі приклади використання філософії фірми дала Японія. Можливо, саме у цьому слід шукати витoki знаменитого японського «економічного дива». Найбільші японські ТНК будують свою корпоративну філософію і етику корпоративної поведінки на основі конфуціанського вчення про залежність «батько – син», «покровитель – підопічний». Ця філософія відома під назвою патерналізму.

Важливу роль у створенні корпоративного японського духу відіграє традиція довічного найму на японських підприємствах. Суть її в тому, що система зростання заробітної плати і кар'єрного просування влаштовані так, щоб міцно пов'язати долю працівника з корпорацією. По суті, працівник позбавляється можливості залишити фірму. Завдяки системі довічного найму японські підприємці вкладають великі кошти у постійну перекваліфікацію працівників, їх навчання. Якщо в західних країнах кар'єрне просування в основному пов'язане з переходом працівника з однієї компанії в іншу, то в Японії працівник має велику мобільність всередині фірми, яка створює йому всі умови для кар'єрного зростання.

Корпорації усіх країн намагаються забезпечити зацікавленість своїх працівників у результатах праці. Але саме Японія досягла в цих питаннях найбільших результатів. Спираючись на корпоративну філософію «великої сім'ї», японські ТНК змогли повсюди впровадити так звані «гуртки контролю якості». Вони являють собою симбіоз радянських відділів технічного контролю і гуртків раціоналізаторів-винахідників. Ці гуртки відслідковують якість на всіх стадіях процесу виробництва і точно виявляють ділянки і навіть станки, на яких була допущена помилка, що призвела до браку.

У поєднанні з японськими традиціями і трудовою етикою ці гуртки дали колосальний економічний ефект і стали найважливішим фактором виходу Японії на перше місце у світі за продуктивністю праці у 80-ті роки ХХ століття. Але у 2000-х роках за даними Міжнародної організації праці (МОП) на перше місце вийшли США.

Важливо зазначити, що японський контроль якості «знизу» від працівників прямо протилежний американському тейлоризму, у відповідності з яким якість потрібно контролювати «зверху», із штаб-квартири компанії. В Америці зусилля завжди були спрямовані на виявлення дефектів, а в Японії – на їх попередження.

Для порівняння систем організації виробництва в Японії і в США можна навести такий характерний приклад. У виробничих цехах «Дженерал Моторс» співвідношення чисельності контролерів і основних робітників складало 1:100, а у збиральних цехах – 1:7. В японській корпорації «Тойота» (яка конкурує з «Дженерал Моторс») ці співвідношення склали відповідно 1:25 і 1:30. В результаті 80% автомобілів «Тойота» сходили з конвеєра без дефектів, а в кожній американській машини було в середньому по 7 дефектів. Слід звернути увагу на те, що мінімізація браку на японських підприємствах досягається без особливих вкладень у технологічне переоснащення. *Все вирішує менеджмент і відношення людей до праці.*

Американці і європейці багато зробили для того, щоб перейняти принципи японського менеджменту. Однак відірваний від японських традицій, він не приносив очікуваних результатів. Ведучі західні ТНК мають свою корпоративну філософію і етичні принципи, які дозволяють їм зараз нарівні конкурувати з японськими корпораціями.

Специфіка європейських і американських ТНК полягає у ставці на індивідуальні якості працівників і у сприянні внутрішній конкуренції між працівниками і підрозділами. Тут меншим є тяжіння до мирного співробітництва і більше жорсткості в ділових стосунках.

Транснаціоналізація, яка значною мірою базується на цінностях західного світу і англо-американської цивілізації, відчуває помітний вплив найбільш розповсюдженої у ділових колах США філософії прагматизму (від грецьк. *pragma* – справа, дія). Прагматизм вбачає найбільш яскраве вираження людської сутності в дії, в життєвій практиці, в практичній корисності.

Центральне місце у філософії ділових людей займає основний принцип прагматизму: значимість знань визначається їх практичними наслідками. Згідно з прагматизмом, істиною є те, що краще працює на нас, що більше підходить для нашого досвіду. Прагматичних поглядів дотримуються зараз ведучі представники західного бізнесу, і знання онов цієї філософії дозволяє краще зрозуміти економічну поведінку керівників ТНК.

Для бізнесмена-прагматика ідеологія служить інструментом дії. Такою філософсько-ідеологічною концепцією для ТНК став лібералізм. Ядром лібералізму є ідея індивідуальної свободи, автономності і самодостатності особистості. Індивідуальна свобода економічно базується на інституті приватної власності як невід'ємному атрибуті самої людини. Ліберали виступають за свободу думки, слова, творчості, за громадянські свободи взагалі, за свободу віросповідання тощо. Вони вважають, що недоторканість прав і свобод має таке фундаментальне значення, що ніякі аргументи корисності, економічного процвітання і державної сили не можуть служити для їх порушення. Звідси слідує, що держава не може нав'язувати обрану систему цінностей своїм громадянам. Плюралізм думок є обов'язковим для лібералізму. Він повсюди намагається звільнитись від місцевих традицій, догм, устоїв.

Отже, лібералізм – зовнішнє досить приваблива філософія, яка ставить на перше місце свободу особистості в найширшому розумінні цього слова. Саме ця філософія найкраще служить і відповідає цілям ТНК. Основні причини такої відповідності наступні:

1) Будь-які протекціоністські заходи держави щодо захисту свого внутрішнього ринку об'єктивно ведуть до недовикористання можливостей світового поділу праці і зростання внутрішніх цін. Отже, зачіпаються інтереси споживача, і лібералізм виступає за відкриті ринки. Це саме те, що потрібно ТНК.

2) Кожна людина може вільно розпоряджатись своїм капіталом. Отже, будь-які обмеження щодо переміщення капіталу по світу є антиліберальними і з ними слід боротися. Очевидно, що це також відповідає цілям ТНК.

3) Ліберальна ідеологія виступає за звільнення людини від релігійних догм і національних звичаїв. Вона відкриває можливості для вільного переміщення людей по планеті, міграції робочої сили і «відтоку мізків» з країн, що розвиваються. Це об'єктивно співпадає з цілями ТНК.

4) Лібералізм стає філософією нової цивілізаційної спільноти транснаціональних людей – космополітів, які вважають себе громадянами світу, хоча, можливо, вони і поділяють деякі національні культурні цінності. Такі люди найкращим чином відповідають цілям транснаціоналізації і глобалізації.

Отже, ТНК змогли створити на базу лібералізму діючу наступаючу філософію, яка дозволяє їм відкривати ринки приймаючих країн для своїх товарів і послуг. Вони прагматично використовують ліберальні ідеї для досягнення своїх економічних цілей.